سیرت فلسفی رازی

یکی از اقداماتی که فیلسوفان در گذشته به انجام آن مبادرت می‌کردند تحریر و تبیین نقطه نظرات خود در مورد روش و راه زندگی و چگونگی گذران امور بود. آنان خود را ملزم می‌دانستند تا روشی را که بر پایه‌های عقلی و فلسفی استوار ساخته بودند و آن را روش عقلانی زندگی کردن می‌دانستند به مردم معرفی کنند تا از این طریق مورد تقلید دیگران قرار گیرد و از جانب دیگر پاسخگوی نقادی رقبا باشد. از جمله این کتب و مقالات کتاب تحصیل‌السعاده فیلسوف بزرگ فارابی است که در آن شرایط فیلسوف واقعی و تفاوت میان فیلسوف راستین و فیلسوف‌نما به تفصیل بیان شده است.

محمدبن زکریای رازی که ید طولایی در علوم مختلف داشت در فلسفه نیز صاحب نظر بود و یکی از فیلسوفان زمان خود به شمار

می‌آمد. او نظریات فلسفی خود را در کتب مختلف بویژه در کتاب طب روحانی بیان کرده و به سیرت فاضله یا سیرت عادله یعنی همان سیرتی که یک فیلسوف باید بر آن باشد اشاره نموده است. رازی هم چنین کتابی مستقل در باب مسایل فلسفی دارد که عنوان آن السیرةالفلسفیه می‌باشد. در این کتاب رازی به توجیه و تبیین سیرت فاضله پرداخته و به تفصیل نقطه نظراتش را شرح می‌دهد.

کتاب سیرت فلسفی به صورت نسخه منحصر به فرد همراه با مجموعه‌ای در موزهٔ بریتانیا نگاهداری می‌شود. پُل کراوس در سال ۱۹۳۵ این کتاب را به زبان فرانسه ترجمه و در مجله اورینتالیا (Orientalia) منتشر نمود. او سپس در سال ۱۹۳۹ متن عربی را همراه با رسایل فلسفیه در قاهره به چاپ رساند. ترجمه انگلیسی کتاب سیرت فلسفی توسط آربری انجام پذیرفته و در سال ۱۹۴۹ در مجله Asiatic Review به چاپ رسیده است. این کتاب در سال ۱۳۱۵ توسط عباس اقبال به فارسی ترجمه و تحت عنوان سیرت فلسفی منتشر شده است. کمیسیون ملّی یونسکو در ایران در سال ۱۳۴۳ متن عربی چاپ کراوس همراه با ترجمه فارسی مذکور را به ضمیمه مقدمه‌ای در شرح حال و آثار رازی که توسط دکتر مهدی محقق (رازی شناس بزرگ) نوشته شده بود منتشر ساخت.

رازی در بخشی از کتاب سیرت فلسفی دوستداران و طالبان این علم را مورد خطاب قرار داده و می‌گوید: مطلبی که در این کتاب آمده در کتب دیگر بیان کرده‌ام که مهمترین آن‌ها کتاب علم الهی و طب روحانی است. این مطلب بر پایه اصولی در باب سیرت فلسفی است که مهمترین آن‌ها به شرح زیر است:

۱ـ هر کس را پس از مرگ حالی است خوش یا ناگوار که نظیر حالی است که او قبل از تفرقهٔ میان جسم و جان داشته است.

۲ـ کمال مطلوبی که در پی آن موجود شده و به سمت آن رهسپاریم تحصیل لذات جسمانی نیست بلکه طلب علم و رعایت عدل است تا بدین وسیله از این عالم رهایی یافته به عالمی دیگر که مرگ و درد در ساحت آن راهی نیست هدایت شویم.

۳ـ خواهش نفس سرکش و طبع حریص ما را به دنبال لذات آنی می‌کشد، در حالی که عقل ما را از طی این راه باز می‌دارد و به اموری شریفتر می‌خواند.

۴ـ پروردگار ما ـ که از او چشم ثواب داریم و بیم عقاب ـ بر ما نگران است. او به دلیل رحمت واسعه آسیب به ما را نمی‌پسندد و ستم و نادانی را نیز از جانب ما زشت می‌دارد و از ما خواستار عدل و علم است. بنابراین کسی که به آزار پردازد به قدر استحقاق سزاوار آزار خواهد شد.

۵ـ هیچکس نباید در پی لذتی باشد که درد ناشی از آن کماً و کیفاً بر آن لذت بچربد.

۶ـ قوام عالم و بنای زندگی مردم بر روی کارهایی مثل زراعت، بافندگی و نظایر آنها است. ایزد متعال ادارهٔ این امور را به منظور رفع حوایج زندگی بر عهدهٔ ما گذاشته است.

رازی پس از ذکر اصول مذکور چنین ادامه می‌دهد:

این اصول اساسی است که بیانات ما بر آنها

مبتنی خواهد بود بنابراین می‌گوییم که چون لذّات و دردهای دنیایی با پایان یافتن عمر نابود می‌شود و لذات عالم دیگر که جاوید است پایدار و بی‌پایان خواهد بود، پس کسی که لذت باقی نامتناهی را به لذتی محدود و ناپایدار بفروشد مغبون است. اگر امر چنین است نباید در پی لذتی باشیم که ما را از فیض عالمی روحانی باز دارد.

به دنبال شرح این بخش رازی به موضوع ترک عادت می‌پردازد و آن را نوعی از خودسازی معرفی می‌کند او در این باب چنین می‌گوید:

مرد حکیم غالباً به ترک بسیاری از لذات غیر ممنوع می‌پردازد و نفس خود را به این ترک عادت می‌دهد تا در موقع لازم بتواند پایداری کند، زیرا عادت طبیعتی ثانوی است و می‌توان با تمرین هر مشکلی را حل نمود. این حالت چه در باب امور نفسانی و چه امور جسمانی صادق است. بنابراین از طریق عادات اکتسابی می‌توان اموری را که ابتدا دشوار و ناملایم است آسان و هموار نمود.

رازی گر چه خودسازی و چشم پوشی از لذات را کاری مثبت می‌داند، زیاده روی و افراط در این مورد را تأیید نمی‌کند. او معتقد است در این مورد نباید کارهای خلاف عقل انجام دهیم و نباید تحت عنوان ترک عادت به بدن خود آسیب وارد نماییم. به همین دلیل رازی سوزاندن اجساد توسط هندوها و افکندن خویش به آتش سوزان به قصد تقرب به خدا را رد می‌کند و روش مانویه در بریدن آلت تناسلی به منظور خودداری از جماع و عادت دادن خویش به گرسنگی و تشنگی و اجتناب از استعمال آب و بکاربردن ادرار به جای آن را مذموم می‌دارد.

رازی رهبانیت و گوشه نشینی عیسویان را مورد انتقاد قرار داده و خودداری از کسب و فعالیت اجتماعی و اقتصادی را تأیید نمی‌کند.

رازی در بخش دیگری از کتاب تعریف خاصی از فلسفه ارایه می‌دهد و می‌گوید فلسفه تشّبه به خداوند عز و جل به قدر قدرت انسانی است که تفصیل آن را در کتاب طب روحانی آورده‌ایم و گفته‌ایم که پیرایش نفس از خوی بد چگونه به دست می‌آید و حدی که فیلسوف باید در اکتساب معیشت و طلب مراتب ریاست از آن فراتر نرود چیست.

رازی معتقد است که نزدیکترین بندگان به خدای متعال، داناترین، عادل‌ترین و مهربان‌ترین آنها است.

امید است با نگاهی کوتاه بر سیرت فلسفی رازی دریچه‌ای دیگر از زندگی پر برکت این دانشمند بزرگ مسلمان که به حق از افتخارات میهن اسلامیمان می‌باشد گشوده گردیده و همکاران محترم نشریه رازی را در شناخت بیشتر این نابغه دوران گامی به پیش برده باشد.

نشریه دارویی رازی سالگرد تولد الگوی داروسازان را به تمامی همکاران عزیز تبریک گفته و برای یکایک عزیزان آرزوی توفیق دارد.

دکتر سیدمحمد صدر

منبع:

محقق م. فیلسوف ری. چاپ سوم. تهران: نشر نی؛ ۱۳۶۸: ۲۳۴ - ۲۱۱.